

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Несправи Олександри Миколаївни

«ФЕНОМЕН ОНОВЛЕННЯ ЛЮДИНИ В СОТЕРІОЛОГІЧНИХ ВЧЕННЯХ ОРІГЕНА І ДАНТЕ: ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНО-ТЕОЛОГІЧНИЙ ТА ТЕМПОРАЛЬНИЙ ВИМІРИ»,

представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 033 Філософія

- 1. Структура та обсяг дисертації.** Дисертація представлена на 206 сторінках і включає: список умовних позначень, вступ, три розділи, кожний з яких завершується висновком, загальні висновки та список використаної літератури, що включає 313 джерел, з яких 259 іноземними мовами. Список джерел відповідає напрямку досліджень і включає публікації авторів, які працювали в цьому напрямку досліджень. Назва роботи відповідає її змісту.
- 2. У вступі** авторка обґрунтовує актуальність та новизну своєї роботи, визначає мету, предмет та об'єкт дослідження, а також формулює основні завдання. **Об'єктом** дослідження є творча спадщина Орігена і Данте у історико-філософському контексті, її **предметом** – феномен оновлення людини у сотеріологічних вченнях Орігена і Данте, а **метою** – експлікація феномену оновлення людини у сотеріологічних вченнях Орігена і Данте.
- 3. Актуальність.** Проблема оновлення людини, яка стала однією з центральних проблем ще у філософії Сократа та Платона, ніколи не втрачала своєї актуальності. Особливої ваги вона набувала в перехідні епохи і для тих країн, які прагнули радикальних соціальних змін. Такі зміни неможливі без глибоких ментальних і духовних змін у свідомості людей, а останні - без філософської рефлексії духовних засад всіх процесів, що відбуваються. Тому дисертація Несправи О.М. є актуальною передусім для України та всіх країн

пострадянського табору, які стали на шлях економічних та соціальних реформ. Такі реформи не можуть бути успішними без критичного аналізу духовних та екзистенціально-антропологічних підстав радянського суспільства та усвідомлення духовного досвіду європейських та інших народів. Українському народу, як і іншим народам пострадянського простору, належить не тільки змінити економічний і політичний устрій країни, а й радикально змінити свій менталітет, позбавившись стереотипів тоталітарної свідомості та атеїстичного світогляду. Інакше кажучи, нам потрібно сформувати принципово нову людину, якщо ми хочемо, щоб наші реформи були ґрунтовними та успішними. Звернення до проблеми оновлення людини в сотеріологічних вченнях раннього Середньовіччя та раннього Відродження передбачає усвідомлення всієї важливості та глибини поставлених задач, а також вказує на практичну значущість даного дослідження, бо сотеріологія – це практична, а тому центральна, складова будь-якої релігійно-філософської системи.

4. Новизна та практична значущість отриманих результатів. Дисертація Несправи О.М. – це перше в українській філософській літературі дослідження сотеріологічних вчень Орігена і Данте щодо феномену оновлення людини. Але новизна цієї роботи полягає не лише в предметі дослідження, але й в методах дослідження. Авторка дає систематичний аналіз екзистенціально-теологічного і темпорального вимірів феномену оновлення людини. Вона виявляє та аналізує феномен оновлення у онтологічно-метафізичному, темпорально-топологічному, діалектично-містичному та пізнавально-герменевтичному вимірах. Саме у такому диференційному підході до аналізу феномена оновлення людини треба вбачати головну новизну роботи. Авторка висвітлює екзистенціально-теологічні особливості розуміння морально-вольових характеристик оновленої людини у вченнях Орігена і Данте. Авторка обґрунтовує «перехідний» характер творчості обох мислителів і розглядає їх як медіаторів між різними традиціями в історії філософії.

5. Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження Несправи О.М. викладені у 5-х наукових публікаціях, одна з яких була надрукована у науковому виданні за кордоном, ці результати були апробовані на 4 конференціях та засвідчені у 4 публікаціях, з яких одна за кордоном.

6. Оцінка змісту та обґрунтованості висновків.

Перший розділ «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ» складається з двох підрозділів.

У **першому підрозділі** дається огляд літератури за темою дисертації. Авторка не обмежується лише оцінкою літератури про Оригена і Данте, а намагається експлікувати деякі проблеми, що пов'язані з тлумаченням їхніх учень, освітлити рецепцію їх творів давніми та сучасними дослідниками, торкаючись, а також здійснює спроби узагальнити напрацювання дослідників, зробити певні висновки та дати рекомендації щодо тлумачення творів Оригена і Данте.

У **другому підрозділі** авторка обґрунтовує методологію свого дослідження. Авторка досить переконливо обґрунтовує необхідність застосування при дослідженні феномену оновлення людини діалектичного, метафізичного підходів, а також використання історико-компаративного, метафізичного, герменевтичного, трансцендентального, діалектичного методів, а також прийомів філософської антропології та екзистенціальної феноменології. Позитивною рисою роботи є те, що авторка детальніше зупиняється на розгляді прийомів герменевтичного тлумачення текстів, а також прийомів філософської антропології та екзистенціальної феноменології.

Другий розділ «ФЕНОМЕН ОНОВЛЕННЯ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКОГО СТАНОВЛЕННЯ СОТЕРІОЛОГІЧНИХ ВЧЕНЬ ОРІГЕНА І ДАНТЕ» також складається з двох підрозділів.

У **першому підрозділі** авторка досліджує релігійно-філософські витoki сотеріологічних поглядів Оригена на проблематику оновлення людини, зосередившись переважно на двох питаннях: 1) чи дійсно погляди Оригена та

їх релігійно-філософські витоки відображають перехідний етап в історії філософської думки від Античності до Середньовіччя? 2) Чи можна вважати Орігена умовним символом становлення середньовічної епохи і відповідного сотеріологічного вирішення проблематики оновлення людини? Вирішення цих питань передбачає вирішення питання про відношення Орігена до платонізму і християнства, яке авторка докладно досліджує, розглядаючи та критично оцінюючи різні точки зору. Зосередження на вирішенні цих питань та спроба вирішити їх за допомоги аналізу аргументів дозволяє авторці підняти рівень дослідження на досить високий концептуальний рівень і спонукає читача визнати її висновки обґрунтованими, а саме, що Оріген мав намір створити «ортодоксальний» християнський платонізм, спрямований проти християнських «єресей».

У **другому підрозділі** дисертантка розглядає філософсько-теологічні засади формування мистецьких міркувань Данте щодо сотеріологічного розуміння феномену оновлення людини. Як і у випадку з Орігенам, авторка і тут звертається до аналізу темпорально-онтологічного й екзистенціально-теологічного аспектів вчення Данте, порушуючи та деталізуючи антропологічні питання, які теж виступають підґрунтям для концепції оновлення людини

Третій розділ «ФІЛОСОФСЬКО-КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ОРІГЕНІВСЬКОЇ І ДАНТІВСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЙ ФОРМУВАННЯ ОНОВЛЕНОЇ ЛЮДИНИ» також складається з двох підрозділів.

У **першому підрозділі** авторка розглядає онто-гносеологічні аспекти екзистенціально-теологічного та темпорального вимірів феномену оновлення людини у сотеріологічних вченнях Орігена і Данте.

У **другому підрозділі** - етико-антропологічні аспекти екзистенціально-теологічного та темпорального вимірів оновлення людини у сотеріологічних вченнях Орігена і Данте. Порівняльний аналіз вчень Орігена і Данте про духовне оновлення людини авторка здійснює у онтологічно-метафізичному, діалектико-містичному, темпорально-топологічному, пізнавально-

герменевтичному, духовно-символічному, холістично-архетипному, морально-вольовому та педагогіко-праксеологічному вимірах. Такий "багатомірний" підхід дозволяє дисертантці дати досить повне та обґрунтоване уявлення про специфіку та підходи до вирішення проблеми оновлення людини обох мислителів.

7. Висновки та їх обґрунтованість.

Основні результати здобувача висвітлені у висновках, що повністю відповідають поставленим завданням. Робота має прозору та обґрунтовану структуру, висновки обґрунтовані, а обґрунтування ясні та переконливі. Здобувачеві вдається цього досягти завдяки чіткому формулюванню проблем, детальному аналізу різних точок зору на проблему та критичному аналізу аргументів. В результаті робота постає як єдине ціле, де назва, предмет і мета дослідження, основні завдання, зміст та висновки узгоджені між собою.

8. Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту.

1. Авторка характеризує Данте як «середньовічного поета Данте, чия творчість виникає наприкінці схоластичної епохи» (с.21). Але чи можна відносити Данте Аліг'єрі к середньовічним філософам, як це робить авторка вже у вступі? Це проблема класифікації періодів історії філософії, яка базується на інших принципах, ніж загальна історія, і відрізняється від останньої. Хоча Данте народився за життя Альберта Великого та Фоми Аквінського, тобто в період розквіту схоластики, за напрямком своїх думок та духом своїх ідей він був філософом відродження. Навіть марксистська історія філософії відносить Данте до філософів епохи Відродження?

2. Предметом дослідження є «феномен оновлення людини у сотеріологічних вченнях Орігена і Данте», а метою – «експлікувати феномен оновлення людини у сотеріологічних вченнях Орігена і Данте». На мій погляд, це надто розпливчате формулювання мети. Крім того, бачити мету лише в експлікуванні предмета дослідження замало для докторської дисертації. В подальшому, при формулюванні основних завдань роботи, авторка уточнює,

що предметом її дослідження є «екзистенціально-теологічний і темпоральний виміри феномену оновлення людини» (с. 23), як це відображено в назві дисертації.

3. Авторка каже також про «онтологічно-метафізичний», «темпорально-топологічний», «діалектично-містичний» та «пізнавально-герменевтичний виміри». Виникає питання, як співвідносяться ці виміри з екзистенціально-теологічним і темпоральним вимірами? Чи може авторка пояснити класифікацію вимірів?

4. Нижче (с.25) говориться про «екзистенціально-теологічну інтерпретацію» «екзистенціально-теологічні особливості розуміння» морально-вольових характеристик оновленої людини» (с. 26) Виникає питання, як ці поняття співвідносяться з поняттям «екзистенціально-теологічний вимір». Чи може авторка це пояснити?

5. Застосування використання трансцендентального підходу для тлумачення феномену оновлення базується, на мій погляд, на хибному тлумаченні вчення Канта.

По-перше, Кант не стверджує, що ми можемо пізнати ноуменальний світ «опосередковано» «через категорії розуміння, такі як простір, субстанція часу та причинність» (с.42). Крім того, час для Канта не є субстанцією, він, як і простір, лише форма чистого споглядання. Простір і час не є навіть категоріями, тобто чистими формами розуміння. Простір і час, як і категорії розуміння роблять лише можливим досвід, але їх не можна застосовувати за межами досвіду, тим паче для пізнання ноуменального світу.

По-друге, хоча всі апіорні форми і знаходяться в нашій свідомості, але вони є «способами уявлення своїх предметів, що притаманні відповідно почуттю, розумінню і розуму», а тому не існували «ще до нашого існування». Вони є апіорними формами у тому сенсі, що вони роблять можливим досвід і не залежать від досвіду, а не тому, що вони «є необхідними попередниками для виникнення досвіду» (с. 42) Кант заперечує існування вродженого знання, а тому чисті форми споглядання (простір і час) і розуміння (категорії)

іманентні досвіду. Це стосується також ідей розуму, які виконують лише регулятивну функцію у пізнанні і не є інструментом для «правдивого пізнання реальності». По-третє, Кант не стверджував, а, навпаки, заперечував, що ми можемо пізнати емпіричні об'єкти «лише своїм розумом». Це теза раціоналістів, як і твердження, що «саме наш розум і, точніше, наше розуміння бачить реальність у її суті» (с.42), яку Кант критикує.

Кант також заперечує існування «трансцендентної єдності». Він визнає лише «трансцендентальну єдність апперцепції», тобто нашої самосвідомості, і вимагає розрізняти поняття «трансцендентального» і «трансцендентного».

На виправдання дисертантки можна сказати, що вже сам Кант в «Критиці практичного розуму» інакше тлумачить трансцендентальний метод, але практичний розум стосується вже не пізнання дійсності, а лише нашої поведінки. Це, мабуть, дає поштовх для дуже вільного тлумачення поняття «трансцендентального» і «трансцендентального підходу» у сучасному «трансценденталізмі». Яскравим прикладом такого вільного тлумачення Канта є «трансцендентальний підхід» Карла Ранера, який базується на ототожненні «трансцендентного» і «трансцендентального». Тому для авторки було би краще посилатися безпосередньо на Ранера, не згадуючи Канта.

9. Загальна оцінка дисертаційного дослідження та його відповідність встановленим вимогам. Переважна більшість вищенаведених зауважень носить дискусійний характер та відносяться до форми викладення матеріалу. Лише останнє зауваження носить змістовний характер, але й воно не впливає на належний рівень дисертації на здобуття звання доктора філософських наук. Висловлені зауваження не стосуються основних положень дисертації, не ставлять під сумнів наукову новизну, теоретичну та практичну цінність роботи, особистий внесок автора, ґрунтовну методологічну базу, глибину та об'єктивність проведеного аналізу, достовірність отриманих результатів.

Дисертація Несправи О.М. «Феномен оновлення людини в сотеріологічних вченнях Орігена і Данте: екзистенціально-теологічний та темпоральний

виміри» є самостійною, комплексною, завершеною роботою, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують поставлені завдання. Тому, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, які встановлені у Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення наукової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (зі змінами) і які висуваються до дисертації доктора філософії. Несправа Олександра Миколаївна як авторка цієї дисертації заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія.

Офіційний опонент,

доктор філософських наук,
професор кафедри філософії
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

Сергій Секундант

Підпис громад.	<i>Сергій Секундант</i>
посада	<i>професор</i>
ЗАВІРЯЮ:	
Проректор ОНУ імені І. І. Мечникова	
<i>Запорожченко О. В.</i>	